

HET MEETBOEK VAN JAN-BAPTIST BERGHMANS Stadsarchief Geel

Eén van de mooiste documenten uit het Oud Gemeentearchief van Geel is het meetboek van landmeter Jan-Baptist Berghmans. Het bevat kleurige plannen van de toenmalige gebouwen en perceelindeling in Geel met daarbij nog allerlei bijkomende gegevens zoals grondgebruik en eigenaars. Daarmee biedt het boek een overzicht van hoe Geel in die jaren verkaveld was.

Jan-Baptist wordt geboren in Mol op 16 september 1722, als zoon van de ook als Molse landmeter actieve Jan Berghmans. Hij is 26 jaar wanneer hij zich in 1749 van Mol-Achterbos naar Geel begeeft voor zijn eerste opdracht van het Geelse gemeentebestuur: de meetwerken uitvoeren ter voorbereiding van een nieuwe kasseiweg door het Geelse centrum, samen met zijn vader. Het plan dat zij hiervoor tekenen, wordt meteen ook het oudste figuratief stratenplan van Geel.

In 1756 krijgt Jan-Baptist Berghmans zijn tweede opdracht: de vernieuwing van de lokale meetboeken. Hij wordt gekozen uit zes kandidaten. In 1758 vestigt Berghmans zich in een huis op de Havermarkt, achter de Sint-Amandskerk. De hele onderneming moest normaal gezien van tijdelijke duur zijn. Maar uiteindelijk zal blijken dat de landmeter, overstelpt door extra gemeentelijke opdrachten voor allerlei bijkomende metingen, pas na meer dan dertig jaar zijn landregistratie tot voltooiing kan brengen. De herziening van de landboeken moet dienen om een gesaneerd fiscaal grondbeleid te verwezenlijken. De vorige registratie was namelijk al van 1670 geleden!

De mooiste kaart uit het meetboek is het fleurige Geelse Marktplan met de driedimensionale Sint-Amandskerk. Nooit voordien werd het Geelse centrum zo gedetailleerd uitgebeeld.

- Materiaal: papier
- Afmetingen: 39 H x 26 B x 6 cm dik
- Periode: laatste kwart van de 18de eeuw

Bij deze herschattings- en hermetingsoperatie worden een aantal nieuwigheden geïntroduceerd: in plaats van per gehucht wordt er per tiendgebied geregistreerd, er wordt een systematische perceelnummering gebruikt en per perceel noteert men de aanpalende eigenaars.

De vernieuwde Geelse percelenregistratie leidt na 1756 tot vijf verschillende landboeken. Het absolute pronkstuk uit deze reeks vormt het prekadastrale atlas-meetboek dat hier besproken wordt. Het boek bevat gekleurde plannen waarop tevens het bodemgebruik per perceel en de gebouwen door kleuren onderscheiden worden. Om de verhoudingen duidelijk te maken, bezit elk plan een windroos en lijnschaal. Soms pakt Berghmans zelfs met driedimensionale elementen uit, bijvoorbeeld gebouwen in voor- en zijaanzicht, waardoor het kaartbeeld meteen perspectief krijgt. Op het tegenoverliggende blad staan telkens de corresponderende gegevens van de percelen met de nummers, de eigenaars, het bodemgebruik, de oppervlakte, de eventuele plaatsnaam en de fiscale aanslagvoet. Door zijn kleurige figuratieve inhoud vormt het meetboek één van de zeldzame parels van het Geelse cartografisch verleden. Helaas is niet het hele meetboek bewaard gebleven. De tekeningen van bepaalde tiendgebieden ontbreken. Sommige hiaten kunnen aangevuld worden via de collectie kladkaartjes die bewaard gebleven zijn.

Uiteraard wordt de hele hernieuwingsoperatie niet door alle Geelse inwoners met enthousiasme onthaald. Meer nog, het opnieuw opmeten van de gronden veroorzaakt heel wat heibel en beroering. De sanering gaat niet ten koste van slechts een kleine bevolkingsgroep. Feitelijk moet een meerderheid van de Geelse bevolking voortaan meer geld ophoesten. Een en ander heeft tot gevolg dat pas op 12 juli 1779 de voltallige vergadering van raadsleden verneemt dat de nieuwe Geelse landboeken volledig afgewerkt zijn, hoewel er ook daarna nog fouten moeten worden verbeterd. Rijk is landmeter Berghmans er ook niet van geworden. Het loon dat hij op het einde van zijn 'levenswerk' krijgt, staat helemaal niet in verhouding tot de duur en de omvang van de job. In 1802 trekt Berghmans terug naar Mol, waar hij datzelfde jaar overlijdt.

Tekst: Gonnie Leysen

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Inventaris:

- Inventaris van het Stadsarchief Geel, Oud Gemeentearchief Geel, nr. 1475.

Literatuur:

- Roger Knaepen. 'Geel tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw. Achter de sleepketting van landmeter J.B. Berghmans.' In: *Jaarboek van de Vrijheid en het Land van Geel* 35-1999, Geels Geschiedkundig Genootschap, p. 121-198.
- Roger Knaepen. 'Jan-Baptist Bergmans: met de meetketting door Geel' in: *Gelenaars van alle tijden 1500-2000*, Geel, 2000, p. 97-111.

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, doorklikken naar Object van de Maand)

Contact: TRAM 41 - Stadhuis , Grote Markt 1, B - 2300 Turnhout
Tel: + 32 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

v.u.: Eric Vos, Boomstraat 6, B-2300 Turnhout, +32 14 44 33 11

